

Based on the functional direction of the financial market, a step has been taken to identify priority areas of activity that require increased attention during the post-war reconstruction of Ukraine. And they foresee not only the sustainable development of the financial market, but, above all, its active interaction with the population in the direction of the growth of its well-being.

As a result of the analysis, the need for socialization of the financial market through the prism of the moral and psychological sphere of interaction with the aim of forming the public's understanding and perception of the financial market as an integral part of state activity and social life is emphasized.

Key words: financial market, functions of financial market, wide-market functions, special functions.

УДК: 332.1: 339.9: 338.43

DOI: 10.32782/2415-8240-2024-105-2-211-219

СТРАТЕГІЯ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТАБІЛІЗАЦІЇ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРОБІЗНЕСУ УКРАЇНИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

А. О. РЕВУЦЬКА, кандидат економічних наук

О. С. ФРОТЕР, кандидат економічних наук

З. В. НЕПОЧАТЕНКО, викладач

Уманський національний університет садівництва

У статті розкрито роль та принципи агробізнесу в рамках концепції циркулярної економіки та його внесок у досягнення сталого розвитку. Досліджено адаптованість розвитку аграрного сектору до вимог сьогодення та вплив циркулярної економіки на створення стійкої, екологічно відповідальної системи сільськогосподарського виробництва. Обґрунтовано необхідність перегляду традиційних методів ведення сільського господарства та впровадження інноваційних технологій, які зменшують вплив на навколишнє середовище та оптимізують використання ресурсів.

***Ключові слова:** циркулярна економіка, продовольча безпека, зелена економіка, стратегія управління, сталий розвиток, аграрний сектор, агробізнес, екосистемний підхід, ресурсоощадність, невизначеність, стеле виробництва, економічні ризики, екологічний баланс.*

Постановка проблеми. Сучасний агробізнес України стикається з численними викликами, зокрема економічною нестабільністю, змінами клімату, дефіцитом природних ресурсів та високою залежністю від глобальних ринків. В умовах постійної невизначеності важливо впроваджувати стратегії, що сприяють сталому розвитку та підвищенню конкурентоспроможності сектора. Одним із таких інструментів є концепція циркулярної економіки, яка акцентує увагу на переході до ефективного використання ресурсів, зменшенні відходів і забруднення, а також на підтримці довгострокової екології.

Циркулярна економіка, що базується на принципах повторного використання, переробки та відновлення, є ключем до забезпечення стабільності агробізнесу в умовах швидко змінюваного зовнішнього середовища. Вона дозволяє не лише зменшити витрати на сировину та енергоресурси, але й підтримує сталий розвиток сільськогосподарського виробництва, зберігаючи екологічний баланс. Враховуючи значну роль аграрного сектора в економіці України, стратегічне впровадження циркулярної економіки стає не просто потребою, а й перспективною можливістю для стабілізації та розвитку цього важливого напрямку.

Ці напрямки є безпосередніми складовими економіки замкнутого циклу і можуть виконати ключову роль у її розвитку, діючи як каталізатор трансформації сільського та харчового секторів. Проте залишається ще багато питань до дефініцій, аспектів і принципів циркулярної економіки, чітке тлумачення яких прискорить розвиток українського агробізнесу та роль країни у міжнародному середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий внесок у дослідження даної проблеми зробили такі науковці, як Мусвото К., Нортъє К., Нахман А., Стаффорд У., Павленко Т. М. та ін., і дослідження міжнародних організацій, таких як GGGI, ООН, ОСЕР, результати яких мають значущий науковий та практичний внесок [1–5]. Не зважаючи на достатній рівень існуючих теоретико-методологічних розробок, принципи зелених напрямів агробізнесу в контексті стратегії циркулярної економіки як інструменту стабілізації сталого розвитку потребує подальшого дослідження.

Метою статті є дослідження ролі та потенціалу циркулярної економіки як інструменту стабілізації та сталого розвитку агробізнесу в Україні, а також аналіз її впливу на ефективність використання ресурсів, екологічні аспекти та економічну стійкість.

Методика досліджень. Теоретичну та методологічну основу дослідження складають наукові праці українських і міжнародних дослідників, присвячені циркулярній економіці, концепції сталого розвитку, розвитку агробізнесу в умовах невизначеності. У роботі застосовуються такі методи: індуктивний і дедуктивний – для аналізу теоретичних аспектів понять «циркулярна економіка», «продовольча безпека», «стратегічне управління», «ресурсощадність», спостереження та узагальнення – для формулювання висновків на основі проведеного дослідження.

Результати досліджень. Мандат Організації Об'єднаних Націй з продовольства та сільського господарства (ФАО) охоплює різноманітні аспекти, зокрема сільське господарство, лісове господарство, рибальство, аквакультуру, а також продукти харчування та непродовольчі товари, які виробляються з цих ресурсів, координуючи весь ланцюг постачання. Стійкий розвиток розглядається як процес управління та охорони природних ресурсів, а також спрямування технологічних та інституційних змін для забезпечення задоволення потреб як нинішніх. У межах сільського господарства, лісового господарства та рибальства стійкий розвиток орієнтований на охорону земельних, водних та генетичних

ресурсів рослин і тварин. Це має відбуватися таким чином, щоб процес був екологічно безпечним, технічно обґрунтованим, економічно здійсненим і соціально прийнятним.

Продовольча безпека розглядається як забезпечення фізичного, соціального та економічного доступу всіх людей до достатньої, безпечної та поживної їжі, яка відповідає їх дієтичним потребам для ведення активного та здорового способу життя. Продовольча безпека має багатовимірний характер, охоплюючи аспекти доступності, стабільності та правильності.

1. Доступність продовольства – наявність достатньої кількості імпортованих продуктів відповідної якості, яка постачається через внутрішнє виробництво або виробництво.

2. Купівельна здатність – залежить від наявних особистих ресурсів, які дають змогу придбати продукти, необхідні для здорового харчування.

3. Продовольча стабільність – передбачає забезпечення постійного доступу до продуктів без ризику їх втрати через економічні, кліматичні чи інші кризові ситуації.

4. Використання продовольства – означає забезпечення належного харчування, доступу до чистої води, належних санітарних умов та медичної допомоги для досягнення стану харчового благополуччя, коли всі фізіологічні потреби задоволені, з урахуванням внеску нехарчових факторів у продовольчу безпеку [1].

Підхід до управління екосистемами базується на 12-ти принципах і 5-ти оперативних рекомендаціях Конвенції з біологічної різноманітності (CBD). CBD наголошує, що загальне впровадження «екосистемного підходу» сприятиме досягненню балансу трьох основних цілей: збереженню біорізноманіття, сталому використанню природних ресурсів і справедливому, рівноправному розподілу вигоди, які виникають внаслідок використання генетичних ресурсів. Згідно з експертною консультацією FAO, головною метою екосистемного підходу до агробізнесу є планування, розвиток і управління сільськогосподарськими ресурсами, яка враховує різноманітні потреби та інтереси суспільства, при цьому не ставить під загрозу можливості майбутніх поколінь використовувати весь спектр товарів і послуг, що надаються екосистемами. Отже, «екосистемний підхід» спрямований на досягнення балансу між соціальними цілями, з урахуванням знань та невизначеності щодо біотичних, абіотичних і людських компонентів екосистем та їх взаємодій. Він передбачає інтегрований підхід до агросектору в межах екологічно важливих територій.

Потреба в застосуванні екосистемного підходу охоплює всі сектори харчової та сільськогосподарської сфери, зокрема рибальство та лісове господарство. Концепція зеленої економіки ще не має єдиного міжнародно визнаного визначення, а наявні тлумачення можуть варіюватися в залежності від інституцій. Проте всі дослідники погоджуються, що зелена економіка полягає в тому, щоб «досягати більше (краще), використовуючи менше», і її впровадження повинно ґрунтуватися на принципі «спільної відповідальності». Країни-члени

ООН погоджуються, що концепція зеленої економіки не є альтернативою сталому розвитку, а виступає як інструмент для досягнення стійкості, охоплюючи екологічну, економічну та соціальну сфери. Варто відзначити, що, оскільки «зелена економіка» позначає «стан справ», термін «екологізація економіки» точніше відображає динаміку «процесу» постійного покращення продуктивності ланцюга постачання з урахуванням впливу на ресурси, в залежності від різних рівнів розвитку, технологічних інновацій та інвестицій. Оскільки впровадження екосистемного підходу передбачає узгодження часто протилежних вимог щодо благополуччя людини та екосистем для забезпечення сталого використання природних ресурсів, він є важливою основою для формування зеленої економіки [2].

Концепція «Зеленого перетворення економіки з використанням сільського господарства» (Greening the Economy with Agriculture – GEA), узагальнюючи дискусії та узгодження визначень, пов'язаних із зеленою економікою, пропонує таке визначення GEA. Зазначається, що «зелене перетворення економіки з використанням сільського господарства» спрямоване на підвищення продовольчої безпеки (з урахуванням доступності, купівельної спроможності, стабільності та використання), при цьому зменшуючи використання природних ресурсів через підвищення ефективності на всьому ланцюгу створення вартості продуктів харчування. Це досягається завдяки застосуванню екосистемного підходу до сільського господарства, лісівництва та управління рибальством, з урахуванням різноманітних потреб і побажань суспільства, не лише в теперішній час, але й з метою забезпечення можливості майбутнім поколінням скористатися всім спектром товарів і послуг, які надають зелені екосистеми. Таким чином, GEA прагне досягти балансу між різноманітними соціальними цілями, враховуючи знання та невизначеність щодо біотичних, абіотичних і людських компонентів екосистем та їх взаємодій. Вона застосовує інтегрований підхід до сільського господарства, лісового господарства, рибальства та продовольчих ланцюгів в межах екологічно важливих територій.

Концепцію GEA обрано відповідно до зростаючого занепокоєння через світові харчові та паливні кризи, кліматичні зміни, фінансові труднощі тощо. Протягом останніх десятиліть значно пошкоджено 60 % світових екосистем, глобальні викиди вуглецю зросли на 40 %, існує значна загроза недостатності води та нафти протягом наступних десятиліть [1]. Більше мільярда людей страждають від голоду, а кожен четвертий житель країн, що розвиваються, живе в абсолютній бідності. Два мільярди людей мають доходи, що не перевищують 2 долари на день, а нерівність в країнах ОЕСР продовжує зростати. Кризи 2008, 2018 та 2022 років чітко продемонстрували нестабільність існуючої економічної моделі. З огляду на прогнозоване зростання населення до 9,2 мільярда осіб до 2050 року, передбачається необхідність обмеження зростання попиту на ресурси, враховуючи екологічні обмеження [3].

Сільське господарство, тваринництво, лісове господарство та рибальство, як важливі складові життєдіяльності, забезпечують засоби існування для близько 2,6 мільярда людей, що становить близько 40 % світового населення.

Понад 350 мільйонів найбільш вразливих людей у світі, зокрема 60 мільйонів корінних народів, повністю залежать від лісів для свого щоденного існування. Гори, які займають 24 % поверхні Землі, є домівкою для 12 % світового населення, а ще 14 % живе в їх безпосередній близькості [4]. Багато гірських спільнот стикаються з дефіцитом продовольства та періодами голоду через відмову від традиційних сільськогосподарських методів на користь тих, що не відповідають умовам вразливих гірських територій. Для зниження рівня голоду в гірських регіонах необхідно забезпечити охорону гірських екосистем і підтримати стабільність гірських територій. Виявлено, що розвиток сільського господарства значно збільшує більші зусилля у боротьбі з бідністю, ніж інші сектори які не відносяться до сільського господарства. Однак ця діяльність має прямий вплив на інші природні ресурси, оскільки сільське господарство та лісове господарство займають понад 60 % земельної поверхні. Аквакультура поширена майже у всіх водах, включаючи морські та прісноводні, а сільське господарство споживає 70 % усіх водних ресурсів [5].

Неефективне управління цими секторами зумовлює серйозні проблеми, зокрема близько третини світових викидів парникових газів, пов'язаних з агробізнесом та лісовим господарством. Водночас зміни клімату можуть суттєво вплинути на сільське виробництво, і до 2080 року це може спричинити загрозу голоду для ще 600 мільйонів людей [6]. Таким чином, важливо зменшити негативний екологічний вплив шляхом удосконалення чинних сільськогосподарських систем, що продемонстрували свою екологічну стійкість, а також розробити нові підходи, які включають впровадження послуг екосистем [7]. Сільське господарство, взаємодіючи з природними ресурсами під час виробничих процесів, може як завдати екологічної шкоди, так і принести значні екологічні переваги. За умов ефективного управління воно має потенціал стати основним постачальником екологічних товарів та послуг, перевершуючи будь-яку іншу економічну діяльність. Це може стати великим вкладом у розвиток економіки замкнутих циклів на засадах сталого розвитку. Наприклад, щорічно величезні площі землі втрачаються через деградацію та опустелювання. Ці землі могли б виробляти до 20 мільйонів тон зерна та забезпечувати ним щорічно понад шість мільйонів людей [8].

Оскільки забезпечення продовольства та продовольчої безпеки через сталий розвиток сільського господарства та відновлення навколишнього середовища є пріоритетним для розвитку суспільства, виникає питання: «як це реалізувати та досягти?». Зелена економіка вимагає перегляду уявлень про прогрес та розробки інструментів, орієнтованих на захист екосистем, стабільну економічну ситуацію та забезпечення життєвих умов людей. Це є ключовим завданням зеленої економіки, що активно розвивається на засадах інновацій та інвестицій. Концепція «зеленої економіки» в контексті сталого розвитку та подолання бідності орієнтована не тільки на перехід до сталої економіки, але й на забезпечення соціальної справедливості в розподілі ресурсів. Подолання соціальної нерівності є важливою умовою для ефективного вирішення екологічних викликів, водночас ефективні екосистеми мають

ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки та сталого сільського господарства.

Міжнародні спільноти та практики активно розвивають концепцію сталого розвитку, впроваджуючи відповідні політичні заходи, інструменти та ініціативи, які реалізуються як державними, так і ринковими структурами. Неefективність різних методів забезпечення сталого розвитку економіки зумовлена відсутністю інструментів, які б враховували екологічні, економічні та соціальні аспекти як єдину. Основними факторами успішного сталого розвитку є ефективні управлінські структури та міжсекторальна інституційна перспективність, як на рівні окремої країни, так і на всіх рівнях міжурядових, громадських секторів та приватних також. Сталий розвиток вимагає уникнення непередбачуваних наслідків та створення позитивних поєднань. Для досягнення цієї мети необхідна відповідна політика розвитку як сільськогосподарського так і несільськогосподарського секторів, соціальне благополуччя та ефективне управління [9].

Суспільство намагається покращити екологічне середовище у світі та активно обирає екологічно чисті продукти для повсякденного використання. Зростає увага до компаній, які підтримують зелене відновлення, посиленню значного розширення ринку екологічних товарів і послуг. За останні 20 років цей ринок збільшився більше ніж у 40 разів [10]. Однак, лінійна модель економіки функціонує на принципах «бери-роби-викидай» (“take, make, waste”). Видобуток ресурсів з 1970 року збільшився втричі та за прогнозами збільшиться на 70 % до 2050 року, при цьому наслідки зміни клімату, втрати біорізноманіття та забруднення відчутні у всьому світі. Але сучасна світова економіка має оборот всього 8,6 %, тому швидкий перехід до економіки замкнутого циклу (циркулярної економіки) може різко скоротити використання ресурсів [11].

Тому ми виокремили ключові «зелені» напрямки розвитку українського агробізнесу в контексті сталого розвитку з врахуванням умов невизначеності:

- впровадження та популяризація стійких, регенеративних і циклічних сільськогосподарських практик, які забезпечують підвищену врожайність культури та більш високий рівень харчування;
- інвестування в продовольчий портфель з метою зменшення негативних екологічних зовнішніх витрат, сприяння формуванню здорових харчових систем та максимізації позитивного впливу на людей і довкілля, планету в цілому;
- зміна споживчих звичок через свідомий вибір здорової їжі та зменшення витрат їжі за допомогою маркетингових та освітніх продуктів;
- організація сталих ланцюгів вирубки лісів через формування глобальних інвестиційних коаліцій у їх відновлення;
- визначення цілей, розробка показників та впровадження практик і програм для мінімізації відходів харчових продуктів на всіх етапах постачання;
- визначення та дотримання науково обґрунтованих норм викидів вуглецю від сільськогосподарського виробництва;

- розробка та вдосконалення внутрішньої політики й системи забезпечення прав людини на всіх етапах ланцюга створення вартості продуктів харчування;

- оцінка вартості продовольства з урахуванням природних, соціальних та людських капітальних витрат на основі прозорості та відстеження харчової цінності продовольчого ланцюга з відкритим доступом до даних.

Таким чином, взаємодії в системі харчування, що охоплюють як виробництво, так і споживання, включають забезпечення продовольчої безпеки країни, екосистемні послуги та соціальне благополуччя. При дослідженні харчових систем у контексті глобальних змін навколишнього середовища необхідно визначити основні процеси та критерії продовольчої безпеки, враховуючи зворотні зв'язки та компроміси між різними рівнями прийняття господарських рішень.

Висновки. Зважаючи на важливу роль сільського господарства, лісового господарства та рибальства у боротьбі з бідністю та їх значний вплив на природні ресурси, цей сектор є невід'ємною частиною стратегії зеленої економіки. Ефективність зеленого сільського господарства має більшу значущість, ніж подібні зусилля в інших секторах економіки, оскільки вона сприяє зменшенню бідності та голоду, покращенню здоров'я і харчування людей, а також зниженню негативних екологічних впливів та викидів парникових газів. Зелена економіка сільського господарства забезпечує ефективне виробництво продуктів харчування, сприяючи підвищенню раціональності використання ресурсів у харчовому ланцюгу - від ресурсів виробництва до розподілу кінцевого продукту. Як найбільший сектор, що використовує 60 % екосистем світу та забезпечує засоби існування для 40 % населення світу, агробізнес є критично необхідним для зеленого переходу в економіці. Зелена економіка без агросфери існувати не зможе, а значить і сталий розвиток стане неможливим.

Література:

1. Millennium ecosystem assessment. Our human planet: Summary for decision-makers. Island Press, 2005.
2. Prom M. The contribution of green agriculture to green economics greening the economy: a case for sustainability. *Proceedings of the Caribbean Food Crops Society*. 2015. № 51. P. 53–49.
3. World Population Prospects: The 2018 Revision, Highlights. Department of Economic and Social Affairs, Population Division, Working Paper No. ESA/P/WP.210, United Nations, 2019.
4. Meeting of the Mountain Partnership Consortium group FAO. Rome, Italy, 7-8 March 2011.
5. Agriculture and Water Scarcity: a Programmatic Approach to Water Use Efficiency and Agricultural Productivity. FAO, 2022.
6. Warren R., Arnell N., Nicholls R., Levy P., Price J. Understanding the regional impacts of climate change', Research report prepared for the Stern Review, Tyndall Centre Working Paper 90. Norwich: Tyndall Centre, 2006.
7. Summary for Decision Makers of the Global Report. IAASTD, 2019.
8. Agricultural ecosystems – Facts and trends. WBCSD & IUCN, 2018.

9. Musvoto C. Green Economy Implementation in the Agriculture Sector. *Moving from Theory to Practice*. 2018. P. 1–127.
10. Pavlenko T. V. The essence of green marketing. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2018. № 15. Режим доступу: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/132529/128991>.
11. The Role of Business in Moving from Linear to Circular Economies. 2021. UNEP reference document. Режим доступу: <https://www.unep.org/resources/publication/role-business-moving-linear-circular-economies>.

References:

1. Millennium ecosystem assessment. Our human planet: Summary for decision-makers (2005). Island Press.
2. Prom, M. (2015). The contribution of green agriculture to green economics greening the economy: a case for sustainability. *Proceedings of the Caribbean Food Crops Society*, no. 51, pp. 53–49.
3. World Population Prospects: The 2018 Revision, Highlights (2019), Department of Economic and Social Affairs, Population Division, Working Paper No. ESA/P/WP.210, United Nations.
4. Meeting of the Mountain Partnership Consortium group (2011), Rome, Italy: FAO.
5. Agriculture and Water Scarcity: a Programmatic Approach to Water Use Efficiency and Agricultural Productivity (2022). FAO.
6. Warren, R., Arnell, N., Nicholls, R., Levy, P., Price, J. (2006). Understanding the regional impacts of climate change. Research report prepared for the Stern Review, Tyndall Centre Working Paper 90, Norwich: Tyndall Centre.
7. Summary for Decision Makers of the Global Report (2019). IAASTD.
8. Agricultural ecosystems – Facts and trends. (2018). WBCSD & IUCN.
9. Musvoto, C. (2018). Green Economy Implementation in the Agriculture Sector. *Moving from Theory to Practice*, pp. 1–127.
10. Pavlenko, T. V. (2018), The essence of green marketing. *Economic bulletin of NTUU «Kyiv politekhnich institute»*, no. 15, available at: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/132529/128991>.
11. The Role of Business in Moving from Linear to Circular Economies (2021). UNEP reference document, available at: <https://www.unep.org/resources/publication/role-business-moving-linear-circular-economies>.

Annotation

Revutska A. O., Froter O. S., Nepochatenko Z. V.

Circular economy strategy as a tool for stabilization and sustainable development of Ukrainian agribusiness in the face of uncertainty

The article reveals the role and principles of agribusiness within the framework of the circular economy concept and its contribution to sustainable development. The adaptability of the agricultural sector development to the current requirements and the impact of the circular economy on the creation of a sustainable, environmentally responsible agricultural production system are studied. The necessity of revising traditional methods of agriculture and introducing innovative technologies that reduce the impact on the environment and optimise the use of resources is substantiated. The article outlines the key aspects of the closed-loop economy for the development of

agribusiness, namely: conservation of natural resources, reduction of emissions and implementation of circular economy principles in agricultural production. The article emphasises the importance of developing effective waste management strategies, creating integrated energy efficiency management systems and using alternative energy sources in business structures of the agricultural sector.

The article focuses on the importance of implementing environmentally efficient and sustainable agricultural practices to ensure food security and preserve natural resources. The evolution of the definitions of «circular economy», «sustainable development», «green economy», «food security» and their main manifestations in the Ukrainian economy are analysed. The article highlights the social aspects of sustainable agribusiness, in particular: job creation and improvement of living conditions in rural areas, social responsibility of agribusiness, establishment of partnerships between agribusiness, communities and authorities to promote sustainable development of the state and regions in general. The article explores the introduction of regenerative agricultural practices and support for sustainable production under conditions of uncertainty. Recommendations on the state policy of further development of an ecologically balanced and economically efficient agricultural sector are provided. The necessity of active implementation of green innovations in agriculture to achieve global sustainable development goals and create an effective sustainable agricultural system is substantiated.

Key words: *circular economy, food security, green economy, management strategy, sustainable development, agricultural sector, agribusiness, ecosystem approach, resource efficiency, uncertainty, ceiling production, economic risks, ecological balance.*